

oorlog te beëindigen, de Kerk zou brengen op het terrein van de politiek, waarvoor ze geen roeping heeft ontvangen.

DR. H. H. K.

Leestafel.

DR. A. G. HONIG, „ETHISCH“ OF GEREFORMEERD? — EENE STUDIE. — Utrecht, G. J. A. Ruys, 1914.

IV.

„Een der hoofdbeginselen van de „ethische“ richting is ook, dat zij het dogma en de Theologie wil opbreken op den grondslag van de geloofsverandering der gemeente“.

Aldus Dr. HONIG op p. 51 zijner STUDIE. Hier zet hij ons den hoofdschotel voor: komt hij tot zijn eigenlijk onderwerp.

Wat hij hier een der hoofdbeginselen noemt, heet op p. 66 „het hoofdbeginsel waarom het vooral gaat“, en op p. 51 „de eigenlijke grondgedachte“ en „de spil, waarom alles draait“.

Ter bestrijding van die grondgedachte der „ethische“ richting steekt Dr. HONIG echter zelf hier nog niet maar zoo terstond van wal. Dat geschiedt eerst in de voorlaatste alinea van p. 54.

Deze gereformeerde theoloog der 20ste eeuw valt niet, als velen zijner vakgenooten uit de 16e en 17e, een tegenstander onder zijn medechristenen zoo maar rauwelings te lijf. Aan de bestrijding gaat een erkenning van verdiensten; aan het punt in geschil dat van overeenkomst vooraf.

„In Quaestie van smaak; meer nog, gevolg van temperament“.

Uit architectonisch oogpunt moge dit, de aandacht van den hoofdbouw afleidend, versierend bijwerk al niet onbedenklijk zijn, toch wil ik wel bekennen, dat de wijze waarop Dr. HONIG hier zijn tegenstanders behandelt, mij welgevaller is; dan die waarop zijn bovengenoemde vakgenooten het veelal de hunnen plachten te doen.

De bladzijden nu waarop Dr. HONIG de verdiensten van de „ethische“ richting erkent en de overeenkomst tusschen ethisch en gereformeerd aanwijst, zijn te danken aan zijn onderscheiding tusschen „de geloofsverandering der Gemeente“ op zich zelf en het „dogma en Theologie“ op die geloofsverandering willen optrekken. Het zijn de bladzijden 51—54.

Aan de geloofsverandering der gemeente nu, of wat ik zou willen noemen de religieuze ervaring, de beleving van de geloovigen, kent HONIG als innig christen, en daarin ben ik het weer goed met hem eens, groote waarde toe. Groote waarde ook om de zekerheid, welke deze innerlijke waarneming den geloovigen schenkt.

Op bladzijde 52, één van die waaraan ik dacht toen ik in mijn eerste artikel van HONIG's „Zich welwillend indenken in het bedoele der ethische Theologen“, sprak — laat hij de ethische richting in bezidele taal van haar geloofsverandering getuigen. Laat hij haar zeggen: „Ik geloof op grond mijner geestelijke ervaring“. „Ik geloof omdat ik ervaar“. En aan den voet dezer bladzijde zegt hij zelf, en dat tegenover de Supra-naturalisten en de Apologetische School: „Het blijft de verdienste van Schleiermacher en Vinet, dat zij, al liepen hun constructies uiteen, tegenover alle rationalistisch geknustel, voor het geloof eene eigene sfeer zochten, en die vonden de een in het gevoel van afhankelijkheid, de andere in de gegevens van het zedelijk bewustzijn“.

Gedrongen door zijn eigen rijk en teer religieus gemoedsleven laat HONIG zich dan even gaan, als hij die, door haar subjectivisme of anderzwerfelijkheid zoo verkwikkelijke halve bladzijde 52 schrijft.

Maar dan hervat hij zich, en Prof. HONIG wil er op, hoe niet minder dan de ethischen ook de gereformeerden — het eenzijdig objectivisme en het intellectueelisme onder ons moge zich dit voor gezegd houden — zich bijkens de belijdenissen, evenzeer op de geestelijke ervaring beroepen.

En dit punt van overeenkomst tusschen de ethischen en de gereformeerden toont Dr. HONIG dan met de stukken aan door achtereenvolgens te citeren: Art. IX onder Confessie; Zondag XXII van den Heidelbergischen Catechismus en van de Dordtsche Leeregels h. I § 13 en h. V § 13.

In de voorlaatste alinea op p. 54, schrijft hij dan: „Een andere vraag is echter, of de Theologie rusten kan op de geloofsverandering der gemeente. En die vraag moet zeer beslist ontkennend beantwoord. En dat wel op de volgende gronden“.

Hier opent hij zijn offensief.

Ik wil trachten den inhoud dezer argumenten, het zijn vijf, zoo beknopt mogelijk weer te geven.

Vooraf echter een opmerking voor mijn lezers en een vraag aan den schrijver.

Prof. HONIG spreekt hier alleen van Theologie, maar blijkens p. 51 meent hij: het dogma en de Theologie, onder welk laatste woord dan meer bepaaldelijk te verstaan is, de dogmatiek. En verder zou ik hem willen vragen: ware het niet dienatig geweest, waar hij de ontkennende gaat richten tegen wat de ethischen bevestigen, eerst geven een begripsbepaling, en wel die der gereformeerden, van „Theologie“, „dogma“ en „dogmatiek“?

Het gaat immers bij deze wetenschappelijke controvers, om „begrip“ tegenover „begrip“.

En nu in 't kort de argumentatie.

Het eerste argument is: „Aan de wedergeboorte, aan het geloof gaat, zoals ook de ethischen erkennen, het lezen der Heilige Schrift of (en) de prediking van het Evangelie vooraf“. Het is alsoo niet het geloof, dat zijn eigen zekerheid meebrengt, maar dat rust in, zoals HONIG met een beroep op Num. 23 : 19 schrijft, Gods Woord en het getuigenis.

„Dus“, zoo besluit Dr. HONIG, laat ook de „ethische“ richting feitelijk het dogma en de Theologie rusten op het woord, het getuigenis Gods“ (p. 54—59).

Tegen dit argument, dat op zijn beurt steun vindt in Rom. X: 14, valt zeker niet veel in te brengen. Aan duidelijkheid zou het echter hebben gewonnen wanneer er in uitkwam dat het van „wedergeboorte“ niet in „engeren zin“ en dat het van „geloof“ als „actie“ spreekt.

„De „ethische“ richting“, aldus het tweede argument (p. 59—61), erkent zelf, zoals HONIG, met een beroep op verklaringen van VALETON, aan toont, „dat het gebied, waarop de van niets anders afhankelijk zekerheid, welke het geloof met zich brengt, zeer beperkt is“. Onder de ethische theologen is omtrent het geen binnen

dat gebied valt, zoals HONIG zegt, geen eenstemmigheid. Onder de verklaringen van VALETON vermeldt hij ook deze: dat theologen van de ethische richting, die „de kerkelijke dogma“ van Adam's val en de Triniteit door de Christelijke levenservaring wilden laten uitmaken aan de waardeering hunner richting een kwaden dienst bewezen“. Hierbij verzuimt hij dan echter niet ook die andere verklaring van VALETON te vermelden, dat, en door hem, DAUBANTON en CHANTREPE DE LA SAUSSAYE, „de belijdenissen van Vader, Zoon en Heiligen Geest, d.i. naar kerkelijke terminologie de belijdenissen der Triniteit, als de kern der Christelijke belijdenissen wordt beschouwd“.

Het is goed, dat Prof. HONIG ook deze laatste verklaring niet verdonkeremaant. En het argument, dat waar de ethische richting omtrent hetgeen binnen het hier bovengenoemd gebied valt zoo weinig eenstemmig is en dit gebied misdien zeer beperkt is — dit argument dunkt mij voor de bewering, dat de geloofsverandering zonder meer, het leergebied der dogmatiek niet is optrekken, zeker niet ondoeltreffend.

Dit laatste zou ik echter niet willen zeggen van HONIG's derde argument (p. 61—63).

Hij heeft het hier over de waarde, die de ethische richting, tegenover de resultaten der historische kritiek toekent aan haar uitgangspunt: „het geloof heeft zijn eigen zekerheid“. „Met geen enkel resultaat van historische kritiek staat of valt ons Christelijk geloof“. HONIG heeft daartegen, en zeker niet ten onrechte, zijn bedenking. Hij toont en naar het mij voorkomt op hechte gronden aan, hoe „onhoudbaar de voorstelling is, dat ons geloof met geen enkel resultaat der historische kritiek staat of valt“. De voorname School van UTRECHT, de Apologetische, waar hij anders in zijn STUDIE niet best over te spreken is, krijgt hier zelfs een vriendelijk woord van hem.

Maar, ik zou zoo zeggen, over dat „waarde toekennen door de ethische richting, tegenover de resultaten der historische kritiek, aan haar uitgangspunt“, — daarover hebben wij het nu niet. Nu niet en hier niet waar het gaat om te bewijzen, dat „het dogma en de theologie niet rusten kan op de geloofsverandering der gemeente“.

Tot mijn spijt kan mijn beoordeeling van HONIG's vierde argument (p. 63—64), dat de „ethische“ richting, tegenover de Evangelischen, die zich ook beroepen op de geloofsverandering, vrij zwak staat, en dat zij tegenover hen dus ernstig in het gedrang komt, — nog minder gunstig zijn.

Het zal wel waar wezen, maar ook hier zeg ik: daar hebben wij het nu niet over.

Het verhaagt mij echter over zijn volgend argument p. 64—66 heel anders te kunnen oordeelen.

Met benijdenswaardige vaardigheid speelt hij daarin den ethischen Dr. GERRITSZ tegenover de „ethische“ richting uit.

En wel ten eerste, door er op te wijzen, dat wanneer Dr. GERRITSZ wel niet ontkent, dat ook inzake de Opstanding van Christus een beroep op de geloofsverandering mogelijk en geoorloofd is, maar toch wil dat daaraan een wetenschappelijke bewijsvoering voorafga, — Dr. GERRITSZ daarmee „het gehele „ethische“ standpunt prijsgeeft“.

En ten tweede door te berde te brengen het, door Dr. GERRITSZ „tegen het beroep der ethischen op de innerlijke ervaring van het feit der Opstanding, ingebracht bezwaar, dat „innerlijke ervaring“ wel voor onszelf, maar nimmer voor een ander iets kan bewijzen.

Dit saamenomen, dunkt mij metterdaad een argument, even steekhoudend als het 1e en 2e, tegen de bewering, dat het dogma en de Theologie kan rusten op de geloofsverandering der Gemeente“.

Na deze argumentatie tegen het hoofdbeginsel der „ethische“ richting: „het dogma en de Theologie moeten opgebouwd op de geloofsverandering der gemeente“, — een argumentatie waarbij althans het 1e, 2e en 3e bewijsmiddel mij vrij raak voorkomen, — spreekt Prof. HONIG op p. 66—71 nog van wat hij noemt zijn „hoofdbeginsel“ tegen de „ethische“ richting, en wel haar Schriftbeschuiving.

Het inbrengen van dit bezwaar staat echter met de door hem gevoerde bestrijding zelf niet dan in een verwijderd verband, en hij schrijft dan ook op p. 66: dat „zijn“ andere argumenten op de „ethische“ richting waarschijnlijk meer indruk zullen maken dan dit“.

Toch mogen velen lezers der STUDIE hem dankbaar zijn, dat hij hun aan zijn geestelijken diens, na den „hoofdschotel“, ook nog dit gerecht voorziet. Zeker, zoals hij schrijft, „is deze gewichtige quaestie van Gereformeerde zijde reeds herhaaldelijk behandeld“. Toch dunkt mij zijn klare en duidelijke uiteenzetting van het verschil tusschen ethische en gereformeerde Bijbelbeschuiving, ook na al wat daaromtrent onzerzijds reeds gezegd en geschreven is, lang geen overbodig werk. Van de, tot een „geveleugeld woord“ geworden uitspraak van KUPPER: „tusschen ons en de ethischen ligt de Schrift“, vindt de lezer van HONIG's STUDIE zoo noodig, hier een aan helderheid niets te wenschen overlatende toelichting.

Ook wat te lezen staat op p. 72 en 73 over de opvatting der ethischen van dogmatiek en dogmatiek, in verband met „de geloofsverandering der gemeente“ — voor welks breedere behandeling Prof. HONIG verwijst naar zijn artikelen in het GEREFORMEERD TIJDSCHRIFT — zij, met name aan de vakmannen en aan hen, die zich bejveren het te worden, bijzonder aanbevelen.

Toegekomen aan het einde zijner STUDIE: „ETHISCH“ OF GEREFORMEERD? besluit Prof. HONIG op p. 75, „dat door ons ongetwijfeld meer dan tot dusver met de ethische zijde der waarheid kan en moet gerekend“, maar ook, dat „noch de conscientie, noch de geloofsverandering kan zijn de grondslag der Theologie“.

Deze eerste uitspraak richt zich tegen het eenzijdig intellectueelisme onder ons Gereformeerden, hetwelk vergeet, dat „waarheid“, door dat de functies van ons bewustzijn ik wel te onderscheiden maar nimmer te scheiden zijn, — niet alleen is de rechte verhouding van ons denkend, maar ook van ons wilkend en voelend ik tot het zijnde.

De tweede uitspraak richt zich tegen het eenzijdig subjectivisme van de Ethischen, hetwelk vergeet, dat, al kan het object der Theologie zeker alleen gekend worden door het wedergeboren subject, dat object zelf toch niet de wedergeboren mensch, maar die zich in zijn Woord openbarende God is.

Voor deze tweeledige uitspraak ben ik, als voor heel zijn STUDIE, Prof. HONIG dankbaar. Mijn bedenking van formeelen aard tegen deze STUDIE, dat zij veel meer bevat dan wat

tot haar onderwerp behoort, de weerlegging van, om met HONIG te spreken, het hoofdbeginsel der ethische richting, en, dat de aandacht der lezers daardoor te dikwijls van dat onderwerp wordt afgeleid, meende ik niet te mogen verzuigen.

Ik meen echter evenmin te mogen verzuigen, dat wat mij naast deze, althans over het geheel, niet ongeschiedde en alsoo niet onoverzichtelijke weerlegging, als „bijwerk“ voorkomt, opzichzelf mij zoo veelzins voortreffelijk lijkt, dat ik de STUDIE „ETHISCH“ OF GEREFORMEERD? om haar inhoud, onder de jongste publicaties op het gebied der gereformeerde Theologie een voorname plaats toeken en haar lezing en bestudeering dan ook van harte aanbevel.

G.

Uit de Pers.

In het Gereformeerd Kerkblad van Overijssel schrijft Dr. G. Wielenga van Zwolle de volgende waarschuwing, die wel ter harte mag worden genomen.

Onze Theologische school heeft tweemaal soort van vrienden. In de eerste plaats de velen, die haar van haren arbeid liefhebben en dankbaar erkennen, en die haar ook wel willen helpen. Zij achten het echter in het belang van den bloei onzer kerken, dat er eenheid van opvoeding komt, met vollen waarborg natuurlijk, dat die opvoeding zal zijn naar Gods Woord en met handhaving van toezicht door een medezeggenschap van de kerken. Dat belang der kerken gaat hun boven alles, en daarom is hun de opvoeding geen hoofzaak, maar middel en dus bijzaak. Zij zijn er van overtuigd, dat de opvoedingkwestie in onze Gereformeerde kerken een omvang en gewicht heeft verkregen die ten eenemaal in strijd is met hare betekenis, en dat de wijze waarop er over gestreden wordt, groote schade aan ons kerkelijk leven doet, onzen bloei en voortgang belemmert, onzen vijandschap tot jukken geeft, en zonde is voor God. Maar vooral een belangrijk deel deel der broeders bestemming van de tweeledige opvoeding eischt, willen zij mede werken om de eertijds afspraak van 1892 te handhaven, mits men dan ook met dien onzaligen strijd ophoudt en zijn krachten op andere wijze meer tot de bevordering van de zaak des Heeren aanwendt.

Maar de school heeft ook nog andere vrienden, en deze eischen dezen naam voor zich alleen op. Al de anderen zijn huns insiens niet te vertrouwen. De opvoeding door de kerk voor de kerk is hun een beginselkwestie, schier een dogma, geworden, en wij nemen gaarne aan, dat zij dit het uitblusend belang onzer kerken achten. Maar er is in hun doen een tegenstrijdigheid, en deze dreigt op schade voor de kerken en de school heide uit te loopen. Zij willen, dat de opvoeding geheel en al kerkelijk zal zijn, en wie kan hun hun vrije overtuiging betwisten? Maar nu bewandelen zij te verkering van hun doel geheel onkerkelijk paden. Naast het door de kerken opgericht orgaan der school: De Basiss, richten zij een eigen blad op: De Wachter, tot groote financiële schade van de Eigen-Indicatie. Naast de kerkelijke kassen tot ondersteuning van hulpbehoevende studenten, stichten zij provinciale kassen tot schoolhulp, uitsluitend voor studenten welke te Kampen zullen studeeren. En terwijl de kerken zelf de school voor hun rekening hebben en voor haar hebben te zorgen, hebben zij het land overdekt met een aantal verenigingen, die de belangen der school willen behartigen. Zij meenen dit op deze wijze beter te kunnen doen dan de kerk en zelf.

Het moet toegestemd, dat zij op deze wijze veel voor de school hebben gedaan; dat het vooral aan hen te danken is dat er een vijfde professor kwam, en dat het hun schuld wáarlijk niet is, dat zij het jus promovendi niet heeft verkregen, terwijl zij, toen de kerken zichzelf niet al te ijverig betoonde, ook tot de versterking van hare financiële positie hebben gearbeid met een inspanning, welke boven allen lof is verheven. Wij willen ook niet ontkennen, dat de officiële liede van de kerken voor de school wel eens wat koel is geweest. Maar met dit al hebben zij de school en vooral ook hare professoren in een zeer groote moeilijkheid gebracht.

Wat toch is nu het geval. De kerken zogen voor de school, zij benoemen hare curatoren en stellen hare professoren aan; zij geven aan deze mannenbroeders hun instructie en betalen aan de laatste hun salaris uit. Alleen aan de kerken zijn de professoren verantwoordelijk schuldig van hun doen en laten, en de curatoren hebben gedurende hunne vergaderingen ook zittingen waar de hooggeleerden met bij tegenwoordig zijn en waarin over hun onderwijs en hunne gedragingen wordt gehandeld. En de curatoren handelen en oordeelen daarover naar hun eigen inzicht, om straks op jaar beurt weer aan de Synode rapport van hun beleving te doen.

Dat alles loopt heel geregeld.

Maar naast deze officiële verzorgers heeft de school met hare professoren en studenten nu ook hare officieuze koesteraars. Deze hebben ook wat te zeggen, en laten haar dat zoo nu en dan ook degelijk gevoelen. Want voor wat hoort wat. De Wachterbond met zijn duizenden leden beweert uitsluitend de echte liede voor de school te bezitten; voor hare belangen te ijveren; haar financieel te steunen; haar een vijftien professor bezorgd te hebben; haar studenten toe te voeren; voor haar bestaan en bloei te strijden, het kost wat het kost. Maar dan willen deze broeders enusters ook, dat er niet hen gerekend wordt. Die curatoren zijn niet de echte verzorgers; dat de synode is maar slecht te vertrouwen; de kerken in het algemeen doen hun plicht niet; de school rust alleen op hunne (en op hare) schouders. Welnu, dan moet de school met hare professoren en studenten ook in hun weg wandelen en bovenal de verpe soonlijking zijn en blijven van het hun heilige beginsel: de opvoeding door de kerk voor de kerk. En bovenal, van de professoren, inzonderheid van den vijfde, die er toch maar door hen is gekomen, en van de studenten, van wie er velen worden gestuud, verwachten zij, dat zij ook met woord en daad dat beginsel zullen propageeren.

Dit alles is heel natuurlijk. Wie zich daarvoor verwardt of daaraan ergert, kent den mensch niet. Het is in veleerlei opzicht zelfs bijkelt. Maar het toont dan ook in welk een moeilijke parket de school is geraakt, en hoe uiterst penibel de toestand van hare professoren en studenten is. Het is heel wat zelfstandigheid en moed van eigen overtuiging voor noodig, om tusschen die tweeledige verzorgers, die officiële en officieuze curatoren, eerlijk te blijven en zijn eigen weg te gaan. Daarom zijn de Theol. Schoolalgen, waarop de officiële mannelijke en vrouwelijke curatoren samen komen en vrijuit spreken, (want zij weten wel wat zij willen) voor onze broeders wel uiterst moeilijk.

Wanneer men zich nu maar altijd vrij heeft weten te houden, en het recht van eigen mannelijke overtuiging heeft gehandhaafd. Daar is nu op de laatste gehouden Synode nog wat bijgekomen. De kwestie van het doctoraat kwam te sprake. De Wachter en de officiële verzorgers der school eischen dat recht voor de school, juist omdat zij school der kerken is, en omdat aan de kerk het Woord Gods en dus ook de wetenschappelijke beoefening ervan, toevertrouwd is. Het zou dus een te kort doen zijn aan de kerk van Christus, wanneer men haar het recht ontzegde om door hare school het doctoraat in de Heilige Godgeleerdheid te verleenen, terwijl andere richtingen, welke uitgaan van den staat of van een verenging, wel het bebben en uitoefenen. Deze redevoering past volkomen bij het beginsel van de opvoeding voor de kerk. En de vrienden van de Wachter verwachten naar hun rotsvaste overtuiging, dat nu toch zeker de professoren der school, „honne professoren“, zich ook op dat standpunt zouden plaatsen.

Dat zij dit niet hebben gedaan, heeft velen teleurgesteld, en aanleiding gegeven tot een openlijke waarschuwing met name aan het adres van de professoren Hockstra, Bouwman en Honig, welke voor de tegenwoordige toestand uitermate kenmerkend is. Dat nu juist Prof. Hockstra, de vijfde Professor, „hunn professor“, zoo voor den dag kwam, heeft velen een gevaar doen zien, waar de heer H. Bouwmeester in een ingezonden stuk de broederen op wijst.

Want het is onze lezers genoegzaam bekend, dat Prof. Hockstra in een met zorg bewerkte rede, dus niet in een zoo maar ex-improvisas gesproken woord, het recht tot het verleenen van het doctoraat heeft opgevoerd voor de school, niet als eigen inrichting der kerken, maar als zelfstandige wetenschappelijke inrichting, vrij dus ook tegenover de kerken, al mogen deze voor haar zorgen en over haar waken.

Heeft de hen dan nu toch een eendenjong uitgebroed?

Officieele Berichten.

De kerkeraad der Chr. Geref. gemeente te Hoboken, New Jersey, U. S. of America, verzoekt vriendelijk aan alle Gereformeerden in Nederland, die in of rondom New-York personen kennen van Gereformeerde belijdenissen, hunne adressen aan voornemen kerkeraad te zenden. Het adres is Dr. H. Dekker, 310 Hudson Street, Hoboken, New Jersey, U. S. A.

De Chr. Geref. Kerk van Hoboken is de eenige Geref. Kerk in de onmiddellijke nabijheid van New-York, waar in de Hollandsche taal gepredikt wordt.

Naamens den kerkeraad:

H. DEKKER, voorzitter.
G. K. SIVKLEMEIJER, scriba.

Buitenland.

Frankrijk. De toekomst van Frankrijk op geestelijk gebied.

In *Kwantite et Liberte* bespreekt Louis Lafon de toekomst van het Protestantisme in Frankrijk na den oorlog. Hij is er van overtuigd, dat het Frankrijk van morgen niet op het Frankrijk van gisteren zal gelijken. Er heeft een wedergeboorte in Frankrijk plaats. Maar het Protestantisme dat voor aan het front zooveel offers brengt, begrijpt echter het front den nieuwen tijd niet. Het had zich al tien jaar lang moeten toerusten tot een Reveil of wederopwekking van het Godsdienslig leven, maar het heeft dit niet gedaan. Het Protestantisme is innerlijk verdeeld. De vooruit opgevatte meeningen lijft men handhaven. Dwaze twisten hebben het verzwakt. Het heeft zich van de kracht beroofd, een werkmester aan den bouw van het nationale geloof te zijn. Het oogst thans machteloosheid, die het met kwistige hand gezaaid had. De wedergeboorte des geloofs zal in Roomschen geest plaats hebben. Wij kunnen alleen maar arbeiden, dat het goede Katholicisme de overhand krijg over het slechte. Wij kunnen dit slechts tot stand brengen door voortdurend krachtig sympathie te betoonen, door onzen gezichtskring te verbreden, en door den Roomschen de hand aan te bieden.

Met Dr. Lafon gelooven wij, dat er in Frankrijk door den oorlog een ommekeer plaats heeft gegrepen. De regering heeft daardoor haar anti-clerikale politiek moeten laten varen; zelfs heeft zij aalmoezeniers voor leger en vloot aangesteld en de geestelijke orden, die uit Frankrijk door het radicale ongodsdienstige drijven verbannen waren, laten wederkeren. Het is gebleken, dat in tijden van nood de menschen geen behoefte hebben aan leiders, die het er op gezet hebben de lichten des hemels uit te dooven. In tijden van groeten nood komt de troosteloosheid van de vrijdenkerij aan het licht.

Hoe heerlijk zou het nu zijn, als de Protestanten in Frankrijk gevoelen, dat er nu een krachtige deur geopend is, om het zuivere Evangelie aan Frankrijk te brengen! Wij kunnen niet aannemen dat Dr. Louis Lafon uit naam van alle Protestanten en Gereformeerden in Frankrijk spreekt. De Gereformeerden die den Christus naar de Schriften belijden, zullen het althans niet toegeven, dat zij zich door dwaze twisten verzwakt hebben. Hun strijd ging immers over de vraag, of men met de modernen en liberalen, nadat de scheiding van Kerk en Staat een voldongen feit geworden was, Kerkelijke gemeenschap hebben zou of niet. De rechterzijde heeft daarop ontkennend geantwoord, en wij meenen dat dit op den duur tot behoud van het Protestantisme in Frankrijk zijn zal.

Een ding verblijdt ons in de uittaling van Dr. Lafon. Het is dat men aan de Roomsche gezinden de hand bieden wil. Tot hertoe hebben de Franche Protestanten steeds de hand gegeven aan de Franche radicalen, en zijn met hen door dik en dun gegaan.

Dit zal nu, naar wij hopen, anders worden. Mocht er zoodanige herleving in de Protestantische Kerken plaats hebben, dat zij het zout mogen zijn, dat in het thans zoo atheïstische Frankrijk bederfwerend werkt.

GEMENGD NIEUWS.

Een brief aan een modernen predikant. In het blad *Auf der Warte* van 20 Dec. 11, staat een brief aan den predikant Graue te Berlin, waaraan wij het volgende ontleenen:

Just lees ik hier bij het Argonnenwoud uw „Gemaansch Christendom als curriculum van het Christendom van den Bijbel“. Ik zou gaarne willen dat hij hier in de loopgraven kwam; lijf, strijd met ons mede, weken, maandenlang, kom eens in een hagelbus van kogels, en doe eens mede aan een stormaanval. Dan zult gij God danken dat er een weg tot Hem is door Jesus Christus en dit daardoor vollen vrede in het hart nederdaalt, en deze weg niet boete, vergerving der zonden, eeuwig leven. De Schrift noemt dit bekeering. Als wij niet honderden en nog eens honderden van zulke mannen, van officier af tot gewoon soldaat toe, hier en in het Oosten hadden, die in de voorste rijen staan, die tot God bekeerd, elken morgen uit het Woord Gods nieuwe kracht putten en daardoor de stille voorbeelden zijn voor de compagnij en colones; mannen die den dood niet vrezen, omdat hij voert tot het eeuwige leven; die niet alleen heldhaftige mannen zijn, die er moedig op los gaan, maar, wat bijna nog meer beteekent, die in de grauwe maandenlange eenontingheid weten vol te houden en hunne kameraden aanuren, terwijl van de overzijde bij de vijanden voortdurend geheele infanterie-afdeelingen, die uitgeput en vermoed zijn, zich overgeven, het stond niet zoo goed met Duitschlands wach. Mijn hart bloedt over datgene wat gij uitsaait. Het klinkt verheven, maar in de vreeselijke stormen des levens laat deze Theologie ons in den steek. God moge ons allen een wijs, waarlijk voor Hem geopend hart geven. Een niet meer jong officier v. Hippel.

Toevorij. Een correspondent van *The Times* schreef een brief uit Nigeria, waaruit blijkt hoe

vreeslijk de invloed is dien de twijfel onder de negerstammen van West-Afrika uitoefent. Niet alleen dat mannen en vrouwen bewezen geestelijke krachten te kunnen aanwenden tot schade van hunne volksgenooten, maar het volk geloofst zeer gemakkelijk, dat er zulke boose machten zijn en dat deze door menscheleke kracht in werking kunnen gesteld worden. In het beschafte Europa waren er velen, die tot voor weinige maanden met minachting spraken over de Bijbelsche leer omtrent den duivel en de boose geesten. Maar nu moeten zij door de gebeurtenissen der laatste maanden wel toekennen, dat menschen zich in zonden wikkelen die lager zijn dan hun „beter ik“, waaruit zij kunnen afleiden, dat er een Overste is van de geestelijke boosheden in de lucht, de geest die volgens de Christelijke leer, nu „werkt in de kinderen der ongehoorzaamheid“.

WINCKEL.

Voor Kinderen.

DE SPEELMAN.

XXXIV.

OP HET KIDDEB.

Het Kerstfeest was dinnal voor de verschillende bewoners van Jadia geheel anders dan zeker de meesten zich hadden voorgesteld.

Van het groote feest, dat vooral Meyrouw zoo verlangend had te gemoet gezien, kwam natuurlijk niets. Alle toebereidselen waren onnut geweest. In der haast had men vele reeds genoodigden moeten afschrijven, wat in dien tijd niet vrij was meer moeite ging dan thans. Ook de jachtpartijen waren gestaakt. Want mijnheer Verspronck, hoe groot minnaar ook van het jachtvermaak, dat zeer verkeerd voor een edel vermaak gold, had er thans geen lust toe, nu zijn eenig kind ernstig ziek lag.

Dat toch was het geval, al weten we gelijk ik reeds vroeger zei, niet recht wat de kleine Louise scheelde. Zeker is dat ook ten slotte het verstand van den dokter er stil bij stond, wij alle drankjes en pillen niet helpen wilden. Een tweede geneesheer werd er toen bijgehaald, doch ook deze was niet gelukkiger. Ten slotte wist mijnheer Verspronck een hoogleraar in de geneeskunde aan de Utrechtsche hoogeschool, voor veel geld te bewegen op Jadia te komen en naar Louise te zien. De uitslag was, dat volgens den hooggeleerden heer de beide geneesmeesters zeer goed hadden gewerkt, en ook dat menschelijkerwijs het leven van de jonge zieke geen gevaar liep. Maar, zoo voegde hij er bij, de zieke kan heel lang duren, en de vraag is zelfs of er ooit weer volkomen beterschap komt. We moeten afwachten.

Dat was een droeve boodschap voor de ouders, die nu eerst reikt begonnen te gevoelen, hoeveel zij zouden missen als Louise hun eens werd ontnomen. Vroeger hadden zij, toen alles goed ging, daaraan minder gedacht, maar meer voor hun eigen genoegen geleefd, gelijk dat trouwens in de groote wereld hier dagen meer voorkomt. Doch thans bespeurden zij, reeds nu Louise ziek was en ziek bleef, hoe alles anders was dan vroeger. Haar vlugge voetjes trippelden niet meer door het huis, men hoorde niet meer haar vroolijk lachen in de gangen. De leerkanar stond nu ledig en verlaten. De gouvernante had een lange vacantie gekregen. Louise's bloemen binnenshuis en daar buiten moesten nu door anderen dan zij zelf verzorgd worden.

„Middags aan tafel was het stil, nu het vroolijk gesnap der kleine niet meer gehoord werd.“ Was dikwijls alsof den aanzittenden de maaltijd niet smaken won. Eenzelde gedruktheid heerschte in het gehele huis. Want allen hadden Louise lief, en misten haar telkens. Daarbij kwamen de herhaalde boodschappen van vrienden en bekenden, die naar de kleine zieke lieten vragen, alsmede de vroeger ongewoon bezoeken der geneesheeren, wat alles te samen ook niet vroolijk stemde. Bezoeken van vrienden mocht de zieke maar heel weinig ontvangen.

Aan goede verzorging en hartelijke belangstelling ontbrak het overigens de kleine niet. Zij was steeds de hoop en trots harer ouders geweest, en had in alles vertegenwoordigd wat zij wenschte. Verstandig was dit zeker niet. Want licht had zij een verward, bedorven kind kunnen worden, ontevreden en eigenzinnig. Dat zij het niet geworden was, dankte Louise onwettelijk meer aan de bewaardende zorg des Heeren, dan aan de wijsheid harer ouders.

Deze deden thans al wat zij konden om hun dochtertje in dezen moeilijken tijd de dagen aangenaam te maken. Dikwijls zat Mama urenlang aan haar bed, en praatte over allerlei en gaf alle hoop op spoedige beterschap, tot de kleine meestal in eene onrustige slaap viel. Aan moeie kleeren dacht de dame thans niet. Papa van zijn kant had geen lust meer in jagen of vissen en ging slechts nu en dan eens zien wat de werkliden op het buitengoed al zoo uitvoerden. Hij zat liever bij zijn dochtertje, en trachtte haar op te vroolijken met het vooruitzicht van beter worden, van uitgaan en van allerlei genoegen, dat Louise dan wachte. Maar niet altijd bracht hij het zoover als hij wenschte. Er was niet steeds iets om over te spreken. Intusschen scheen het nu en dan alsof Louise niet recht luisterde, als dwaalden haar gedachten af, en waren ver weg bij iets anders waar noch Mama noch Papa over sprak.

Op raad van den dokter werd beproefd Louise met voorlezen de lange uren te korten. Doch dit stuitte al spoedig op een, trouwens te voorzien bestuur, dat zeker in onzen tijd niet zou voorkomen, namelijk gebrek aan een geschikt boek! Mijnheer had na zijn jongen tijd niet veel meer in boeken gestudeerd. Wel was er op Jadia ook een kamer, die de bibliotheek heette, en waar enkele malen in het jaar de meiden kwamen om te stoffen, en overigens niemand. Maar in de paar kasten die deze kamer bevatte, stonden louter groote boeken, gebonden in perkament of in leder, die de baron van zijn vader had geërfd doch wellicht nooit ingelezen. Maar dat was zeker niet de meest geschikte leesstof voor een jong en ziek kind.

Mama verloor nooit te veel tijd aan lezen, of liever ze deed het maar zelden en alleen als het strikt noodzakelijk was. Daarbij waren de enkele boeken, die ze uit haar jeugd nog bezat, alle in het Fransch geschreven, en nog veel te moeilijk om door Louise, die nog slechts kort Fransch las, te worden begrepen. Daargelaten nog dat het meestal vertelsels waren uit het leven van de heiligen der Roomsche kerk, tot welke Meyrouw, gelijk we weten, behoord had. Maar met deze fabelen, zoals het meest waren, Louise het hoofd te vullen, vonden de ouders te recht niet gewenscht. Overigens had men op het kasteel een aantal kerkboeken, Bijbels en dergelijke schriften, die veelal bij de huiselijke godsdiensvoering dienst deden, doch voorts winstige lezers vonden. Ook scheen geen der ouders lust te hebben hun kind iets uit die boeken voor te lezen. Louise, zoo meenden zij, zou, het toch niet begrijpen; het was te hoog. Bovendien, zoo sprak Mama, het kind zou er nog